

компетентного підходу к підготовці фахівців дошкільної освіти, вимагає основателю наукового пошуку в світлі вимог сучасності.

Ключевые слова: компетенція, компетентність, компетентний підхід, професійна діяльність, професійно компетентний фахівець, фахівець дошкільної освіти.

Abstract. In the article the content characteristic of competences is investigated, which is promising in the professional activity of a specialist in pre-school education. The analysis of the definitions of “competence” and “competence”, introduced in the scientific works by Ukrainian and foreign scientists, state and regulatory documents has been made. The key components of pedagogical competence are characterized. It is pointed out that it is necessary to continue to develop an evaluation tool for the professional competence of the future educator of the pre-school education. It is noted that the modern educational space stipulates the need to update the content of the competence approach to the training of pre-school education specialists, it requires a thorough scientific search in the light of the requirements of the present.

Key words: competence, competency, competency based approach, professional activity, a professionally competent person, pre-school educator.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2018

**Л. В. Куземко
С. В. Литвиненко**

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІСІ

Анотація. У статті висвітлено особливості пошуково-дослідницької діяльності студентів як необхідної складової професійної підготовки педагога. Представлено результати студентських розвідок щодо виховання гуманності в дітей дошкільного віку. Наведено приклади розроблених діагностичних методик та результати вивчення сформованості гуманного ставлення до навколишнього у дітей старшого дошкільного віку. Розкрито результативність реалізації системи роботи з виховання гуманності у дітей, розробленої на основі наукових доробок Т. Поніманської. Представлено студентський проект – сайт «Велике серце маленької дитини» на допомогу батькам і вихователям.

Ключові слова: гуманність; гуманне ставлення; гуманні почуття;

професійна підготовка педагогів; пошуково-дослідницька діяльність студентів.

Постановка проблеми. Гуманність нині визначається як одна з важливих загальнолюдських позитивних рис особистості, на основі якої здійснюється розвиток більш складних громадянських якостей. Соціальне замовлення держави на формування гуманного ставлення до навколишнього в дошкільному віці задекларовано низкою державних документів у галузі дошкільної освіти: Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, чинні програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Психологічні аспекти гуманістичного виховання розкрито у працях І. Беха, О. Бодальова, М. Боришевського, О. Киричука, Г. Костюка, Е. Помиткіна. Досліджувалися такі аспекти проблеми формування гуманних почуттів у дітей дошкільного віку: вплив соціальних емоцій на взаємодію дітей (Запорожець О., Котирло В., Кошелева А., Неверович Я., Стрелкова Л.); специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Абраменкова В., Артемова Л., Гончаренко А., Козлюк О., Котирло В., Поніманська Т., Смирнова О.). Вихованню в дошкільників гуманної поведінки присвячено дисертаційне дослідження Врочинської Л.

Концептуальні положення гуманістичного виховання дітей дошкільного віку розкрито у працях Т. Поніманської [3, с. 208], яка визначає поняття людяності як базову особистісну якість, ознаку соціальної компетентності, що характеризується такими складовими: пізнавальний, ціннісний, емоційний, оцінний та поведінковий компоненти. Метою виховання людяності, за Т. Поніманською, є формування у дітей здатності виокремити себе як носія гуманного ставлення до світу. Центральний момент у вихованні людяності — ціннісний підхід. Він ґрунтується на позитивній спрямованості на людину, усвідомленні цінності проявів людини, індивідуальності кожного [5, с. 364].

Виховання гуманності в дітей дошкільного віку можливе лише за умови позитивних зразків поведінки дорослого: батьків, вихователів. У закладах вищої освіти формується готовність у майбутніх вихователів до реалізації особистісно зорієнтованої освіти, але це не гарантує формування в них умінь здійснювати психолого-педагогічний супровід гуманного становлення особистості дошкільника.

Метою статті є висвітлення результатів студентської пошуково-дослідницької діяльності та практичних доробків щодо проблеми виховання гуманного ставлення до навколишнього у дітей дошкільного віку.

Нині одним із головних завдань професійної підготовки майбутнього педагога є оволодіння ним здатністю самостійно знаходити шляхи вирішення проблем загалом і професійних зокрема. Вміння шукати,

критично осмислювати та опрацьовувати інформацію для ефективної організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є дуже актуальним для вихователів закладів дошкільної освіти. Забезпеченню сформованості зазначених умінь сприяє, поруч із іншими видами робіт, пошуково-дослідницька діяльність студентів під час виконання курсових, дипломних та магістерських робіт в освітньому процесі закладу вищої освіти.

У даній статті наводимо результати пошуково-дослідницької діяльності магістрантки спеціальності «Дошкільна освіта» щодо формування гуманного ставлення до навколишнього у дітей старшого дошкільного віку. У роботі нею узагальнено наукові праці, в яких піднімається проблема гуманістичної спрямованості особистості, що дозволяє виокремити психологічні механізми гуманного ставлення в дошкільників.

На основі Базового компонента дошкільної освіти в Україні, вивчення теоретичних джерел [1; 2], досліджень Т. Поніманської [4] та практики дошкільної освіти, визначено складові гуманного ставлення до навколишнього (когнітивний, емоційний, діяльнісний компоненти) та відповідні критерії їхньої сформованості. Когнітивний критерій включає систему уявлень дітей про навколишній світ, розуміння гуманності та моральності. Показниками когнітивного критерію є: наявність узагальнених уявлень про родину, дружбу, повагу, добро і зло, визначні місця, природні ресурси тощо. Емоційний критерій полягає у власних оцінних судженнях дитини, що характеризують її ставлення дитини до конкретних життєвих ситуацій та вчинків людей у них. Показниками цього критерію є: оцінка гуманного (антигуманного) вчинку персонажу, реальної особи, що відповідає загальноприйнятій у суспільстві та є мотивованою. Діяльнісний критерій включає в себе уміння й навички, що відображаються в поведінці. Показники: дитина відчуває прагнення до справедливості, пропонує поділитись іграшками порівну, щоб всі діти були задоволені.

Для реалізації мети констатувального етапу експерименту підібрано низку діагностичних методик, зокрема: бесіда; дидактична гра; спостереження під час спеціально організованої та нерегламентованої діяльності дітей, читання художньої літератури, діагностична методика «Історії».

Експериментальна робота здійснювалась на базі дошкільного навчального закладу № 565 м. Києва. Вивчення особливостей гуманного ставлення до навколишнього у дітей дошкільного віку проводилось індивідуально та охоплювало 30 дітей шостого року життя. Результати діагностичних завдань фіксувалися у протоколах, згодом піддавалися якісній обробці, здійснювалась систематизація, узагальнення та інтерпретація результатів.

У результаті аналізу та узагальнення даних констатувального етапу

експерименту виділено два рівні сформованості гуманного ставлення до навколишнього у дітей старшого дошкільного віку: достатній та недостатній. З достатнім рівнем гуманного ставлення зафіксовано 80% дітей, котрі брали участь у емпіричному дослідженні, решта 20% від загальної вибірки мають недостатній рівень сформованості гуманного ставлення до навколишнього.

Наводимо більш детальний аналіз відповідей дітей, отриманих у ході бесіди: уявлення дітей про добро і зло, повагу і моральність склалися нерівномірно, одні аспекти у свідомості дітей більш узагальнені, чіткі, інші – неточні, помилкові або ж відсутні. Так 100% дітей можуть пояснити, що таке добро і зло, у 87% опитаних склалося уявлення про те, що ображати інших не можна, та у 73% – про те, що брати чужі речі без дозволу неприйнятно, 73% дошкільників знають як важливо слухатись батьків. Діти усвідомлюють, що сваритись із друзями не можна (77%), у 60% дітей досить чіткі уявлення про поняття відповідальності та поведінку, що показує повагу до інших.

Найскладнішими для дітей виявилися питання бережливого ставлення до предметного світу. Так, лише 20% від загальної кількості опитаних змогли пояснити значення виразу: «з повагою ставитись до речей», що зумовлено власним досвідом – бережливим ставленням до улюблених іграшок, телефону; 30% дошкільників наголосили, як важливо берегти книги та фломастери.

Якісний аналіз результатів діагностичної методики «Історії», яка дозволяє вивчити емоційний критерій, показав, що середній показник вибірки становить 1,1 бала. Так в першій ситуації 80% дітей оцінили вчинок як негативний, мотивували своє рішення, наприклад: «Не можна відбирати іграшки! Це погано! Хлопчик не буде з тобою дружити!» (Юлія К.). 10% опитуваних оцінили вчинок кривдника як негативний, але пояснити своє рішення не змогли. 10% дітей вважають, що «якщо дуже хочеться взяти іграшку, а він не дає, то можна взяти самому».

Аналіз оцінки дітьми другої ситуації показав, що 50% досліджуваних оцінили вчинок як позитивний, змогли зрозуміло пояснити своє рішення, наприклад: «Треба берегти книжечки!» (Поліна Г.). 26% респондентів оцінили вчинок як позитивний, але не змогли мотивувати рішення. 17% дітей попри правильну оцінку вчинку не зрозуміли його моральний зміст, наприклад: «Коли ти помічаєш щось погане, треба відразу сказати мамі» (Олег Ж.). 7% не визначилися з оцінкою вчинку.

Нас також цікавили особливості поведінки дошкільників у ставленні до дітей, що перебувають з ними в одній групі закладу дошкільної освіти. Перевірка здійснювалася методом спостереження, результати якого довели – 73% респондентів розуміють, що має бути порівну іграшок, прагнуть, щоб всі діти отримали однакову їх кількість; 17% дошкільників займають нейтральну позицію щодо поділу предметів, ще 10% дітей бажають залишити іграшки, як їх роздав експериментатор,

не зважаючи на почуття інших.

Спостереження за дошкільниками в різних видах діяльності показало, що діти розуміють важливість гуманного ставлення до навколишнього, але їм складно контролювати власну поведінку відповідно до моральних норм. Лише 30% дошкільників проявляють чуйність та уважність до інших дітей, предметного світу та природи; 50% респондентів виявляють шанобливе ставлення на заняттях або на вимогу дорослого; 20% не проявляють шанобливого ставлення до навколишнього.

Порівняльний аналіз кількісних даних (за середнім арифметичним) критеріїв гуманного ставлення до навколишнього у дітей дошкільного віку показав, що найвищий рівень сформованості когнітивного компонента 1,6 бала; емоційний компонент сформованості – 1,5 бала; діяльнісний компонент має нижчий показник – 1,4 бала.

Результати констатувального етапу експерименту дозволили виявити певні закономірності: діти, які мали високі показники когнітивного компонента, з легкістю оцінили та мотивували вчинки (емоційний компонент); уявлення дітей обмежені їхнім безпосереднім досвідом (поважати природу треба, бо так сказала мама; навколишній світ – це іграшки, тому, що вони навколо).

Наступний етап дослідження полягав у розробленні системи роботи з формування гуманного ставлення до навколишнього у дітей старшого дошкільного віку та її частковій апробації. Система роботи проектувалася з урахуванням результатів констатувального етапу експерименту та рекомендацій, розроблених Т.Поніманською. З метою подолання прогалин морального виховання дітей, визначено основні завдання, які мають вирішуватися під час реалізації системи роботи. Серед них: поглиблення, узагальнення та активізація уявлень дітей про навколишній світ; формування умінь розрізняти позитивні і негативні дії людини у ставленні до всього, що її оточує; вчити давати адекватну мотивовану оцінку гуманного (негуманного) вчинку персонажу, реальної особи; виховання любові і пошани до рідних людей, що виявляється у ціннісному ставленні до них; розвиток соціальних емоцій: емоційної чутливості, розуміння інших і співпереживання їм; спонукання до виявлення гуманного ставлення у різних ситуаціях, зумовлених віковими особливостями дітей.

У процесі формування експерименту з дітьми експериментальної групи було проведено дидактичні ігри, читання літературних творів, заучування віршів, проведення комплексних занять. Як правило, кожен ранок починався з бесіди «Список доброти», під час якої дошкільники розповідали про свої добрі справи і приклеювали на плакат власній малюнки. Наприклад: «Я сьогодні зробив добру справу – погодував пташок на вулиці». Діти із задоволенням брали участь в іграх та були активними на заняттях. Найбільше їм сподобались ігри «Добре – погано», «Реставрація старого фото», «Як вчинити?», «А що, як...?»; оповідання

«Вкупі тісно, а нарізно нудно», «Дівчинка і синичка».

Більш привабливими дошкільникам виявилися ігри з яскравим наочним матеріалом. Для виконання поставлених завдань було підбрано 27 і самостійно розроблено 25 дидактичних ігор, зокрема: «Реставрація старого фото», «Відомі люди», «Музей», «Карта України», «Склади візерунок для рушника», «Впізнай за описом», «Пошта», «Листоноша», «Доброго ранку, любий друже!», «Як вчинити?», «Сільська хата», «Так чи ні?».

Отримані результати свідчать, що у процесі хоча й короткотривалої, але систематичної роботи, відбулися якісні зміни в формуванні гуманного ставлення до навколишнього у дітей експериментальної групи. Незначний позитивний приріст за кожним критерієм можна пояснити короткотривалістю формувального етапу експерименту, адже апробація системи роботи здійснювалася лише упродовж трьох місяців.

З метою поширення інформації серед вихователів закладів дошкільної освіти, батьків вихованців та студентів педагогічних спеціальностей, нами розроблено інформаційний ресурс – сайт. У ньому розміщено: методичні рекомендації щодо виховання гуманного ставлення у дітей; наведено низку оповідань, розповідей гуманістичного змісту; розроблені дидактичні ігри та вправи для розвитку гуманних почуттів у дітей дошкільного віку. Даний сайт має назву «Велике серце маленької людини» та складається з 7 сторінок: «Домашня», «Про нас», «Вірші», «Читаємо», «А ви знали?», «Педагогу», «Давай грати!». Головним персонажем обрано «маленьку людину», яка вчиться бути людяною.

Наведені результати пошуково-дослідницької діяльності студента-магістранта доводять готовність майбутнього фахівця до самостійного критичного опрацювання наукових джерел та використання сучасних інформаційних технологій у вирішенні завдань дошкільної освіти. Однак, варто усвідомлювати, що далеко не всі випускники закладів вищої освіти здатні творчо застосовувати отримані в процесі професійної підготовки знання і вміння. Тому, на нашу думку, варто більш ґрунтовно підходити до розроблення тематики та змісту пошуково-дослідницької діяльності студентів з метою забезпечення відповідальності запитам закладів дошкільної освіти, а також детального визначення критеріїв сформованості дослідницької та інформаційної компетентностей майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Врочинська Л. І. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. І. Врочинська. – К., 2009. – 218 с.
2. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / А. М. Гончаренко. – К., 2003. – 23 с.
3. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія / За наук. ред. Т. І. Поніманської, І. М. Дичківської. – Рівне: Волинські береги, 2012. – 208 с.
  4. Поніманська Т. І. Виховання людяності: методичний посібник / Т. І. Поніманська, О. А. Козлюк, Г. В. Марчук. – 2-ге вид. – Рівне: Волинські береги, 2012. – 160 с.
  5. Поніманська Т. І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т. І. Поніманська. – Рівне: РДГУ, 2006. – 364 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Vrochynska L. I. Vykhovannia humanoi povedinky ditei starshoho doshkilnoho viku u protsesi vzaiemodii doshkilnoho navchalnoho zakladu i simi: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 [Forming of Humane Behavior of Children of the Senior Preschool Age in the Process of Interaction of Preschool Educational Institution and Family: diss....cand. ped.sciences: 13.00.08] / L. I. Vrochynska. – K., 2009. – 218 s.(in Ukrainian)
2. Honcharenko A. M. Pedahohichni umovy stanovlennia humannykh vzaiemyn starshykh doshkilnykiv: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.08 «Doshkilna pedahohika» [Pedagogical Conditions of Formation of Humane Relations of Senior Preschool Children: Author's abstract. dis. ...cand. ped. sciences: special 13.00.08 "Preschool Pedagogy"] / A. M. Honcharenko. – K., 2003. – 23 s. (in Ukrainian)
3. Humanistychnе vykhovannia ditei doshkilnoho viku v konteksti innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti: monohrafiia [Humanistic Upbringing of Children of Preschool Age in the Context of Innovative Pedagogical Activity: monograph] / Za nauk. red. T. I. Ponimanskoї, I. M. Dychkivskoi. – Rivne: Volynski oberehy, 2012. – 208 s. (in Ukrainian)
4. Ponimanska T. I. Vykhovannia liudianosti: metodychnyi posibnyk [Education of Humanity: methodical textbook] / T. I. Ponimanska, O. A. Kozliuk, H. V. Marchuk. – 2-he vyd. – Rivne: Volynski oberehy, 2012. – 160 s. (in Ukrainian)
5. Ponimanska T. I. Teoretyko-metodychni zasady humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theoretical and Methodical Principles of Humanistic Education of Children of Preschool Age] / T. I. Ponimanska. – Rivne: RDHU, 2006. – 364 s.(in Ukrainian)

Аннотация. В статье освещены особенности поисково-исследовательской деятельности студентов как необходимой составляющей профессиональной подготовки педагога. Представлены результаты студенческих исследований по воспитанию гуманности у детей дошкольного возраста. Приведены примеры разработанных диагностических методик и результаты изучения сформированности гуманного отношения к окружающему миру у детей старшего дошкольного возраста. Раскрыта результативность реализации системы работы по воспитанию гуманности у детей, разработанной на основе научных трудов Т. Пониманской. Представлен студенческий проект – сайт «Большое сердце маленького человека» в помощь родителям и воспитателям.

Ключевые слова: гуманность; гуманное отношение; гуманные чувства; профессиональная подготовка педагогов; поисково-исследовательская деятельность студентов.

Abstract. The article deals with the features of search and research activity of students as a necessary component of their professional training of teachers. Some results of student master's work on specialty “Pre-school education” regarding to preschool child’s education are presented in the article. Scientific works, in which the problem of humane attitude to others are generalized; psychological mechanisms of humane attitude of preschoolers to the environment are singled out.

Criteria (cognitive, emotional, activity), indexes and levels of formation of humane attitude of preschool children to environment are presented. Created diagnostic techniques for their study are presented in the article. Qualitative and quality results of the confirmatory stage of the experiment are indicated. The created system of work with children of preschool age in raising in them humanity is presented (on the basis by Ponimanska T.I. scientific achievements).

The content and structure of the student project – blog “Big Heart of a little child”, containing methodical materials to help parents, educators is presented. Author's games for working with children are offered.

Key words: humanity; humane attitude; humane feelings; professional training of educators; search and research activity of students.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018